

فکر و فکرناو

له زمانێ کوردیدا

ئێبراهیم ئەحمەدی

فہرہ نکی دہ نکہ ناو (اسم صوت)

لہ زمانی کوردیا

نیبراہیم نہ حمہ دی

سرشناسه	: احمدی، ابراهیم، ۱۳۳۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: فره رهنه نگي ده ننگه ناو (اسم صوت) له زمانې کوریدا/ ٹیبراہیم ٹہحمہدی.
مشخصات نشر	: سنندج: آراس، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاہری	: ۸۶ص. جدول.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۲۰-۸۷-۰
فہرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: به همراه آوانویسی لغات.
یادداشت	: کتابنامہ: ۸۶.
موضوع	: کردی -- واژه‌نامه‌ها
رده بندی کنگره	: PIR ۳۲۵۶/۳۲۳ الف ۲۷۴ ۲۳۸۸
رده بندی دیویی	: ۳/۹۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۲۹۹۷۱

ناسنامہ ی کتیب

ناوی کتیب	: فره رهنه نگي ده ننگه ناو (اسم صوت) له زمانې کوریدا
نووسه ر	: ٹیبراہیم ٹہحمہدی
هه له گري و	: ره حيم لوقماني
پیداچوونه وه	: سومه يه تهيمووري (سوما)
پېت چين	: ثاراس
بلاو که ره وه	: ژماره ی چاپکراو: ۲۰۰۰ دانه
نوره ی چاپ	: يه که م ۸۸
نرخ	: ۱۰۰۰ تمه ن
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۲۰-۸۷-۰

ISBN: 978-964-8620-87-0

ناوهندی بلاو کردنه وه ی سنه پاساژی عیزه تی،

په خشی کتیبی ئیمام غه زالی

ته له فون: ۲۲۵۶۱۰۰ - ۰۸۷۱

بەناوێر خۆراک و دۆنا

پێشهکی:

یه کیك له تایبهتمندییهکانی زمانی کوردی نهوهیه که بۆ ههر دهنگیك وشه‌ی تایبهتی خۆی ههیه. جا چ دهنگی سروشت، مرۆف، ئاژەل و چ گیاندارێ تر بێت. مرۆفی کورد به بیستنی هه‌ر کام لهو دهنگانه یه‌کسهر واتا و سه‌رچاوه‌ی دهنگه‌که ده‌ناسی. ته‌گه‌ر له زمانی فارسیدا بۆ دروست کردنی دهنگ (آوا) له وشه‌ی لی‌ک‌دراو که‌لک وهرده‌گرن وەك (خش‌خش، شُر‌شُر) له زمانی کوردیدا بۆ ههر مه‌به‌ست و واتایه‌ک ده‌نگی تایبهت و وشه‌ی سه‌ربه‌خۆمان ههیه. جگه له‌وانه نه‌گه‌ر وشه‌کان (ده‌نگه‌کان) بکه‌ینه لی‌ک‌دراو نه‌وه مانا

فەرھەنگى دەنگەناو لە زمانى كوردیدا..... ۲

و مەبەستیش دەگۆردرین و حالەتى بەردەوام بوون دەگەیهەنن وەك (بارە! دەنگى مەر و بزە...) بەلام بارەبار، جریوەجریو، گرمەگرم و حالەتى بەردەوام بوونی دەنگەكەن. ئەم دەولەمەندییە لە زمانى كوردیدا زۆرتر دەگەڕێتەوە سەر رەنگاوپرەنگى سروشتى كوردستان بە لایەنى جۆریەجۆریوونى زاراوە و بن زاراوەى جۆراوجۆرى ناوچەكان كە ھەر ناوچەییەك بە پێى بارى ژيان و زاراوەى خۆى دەنگەگەلیكى تایبەتییان ھەیە كە لەوانەییە لە شوێنەكانى ترى كوردستان ئەو وشانە نەبن.

ئەو دەنگانە چۆن پێك ھاتوون:

یەكەمین مامۆستای مەروڤ بۆ زمانەكەى ھەمان سروشت و دنیای دەورووبەرى خۆیەتى. مەروڤى كورد بە بیستنى ھەر دەنگیك وشەى تایبەتى بۆ دانائە و خودى وشە كە لە گۆیى ئێمەدا جۆرە مۆسیقایەكى تێدایە كە بە جوانى شیوە و جۆرى دەنگەكە ھەست پێدەكەین.

دەنگەكان بەم شیوانەى خوارەو لە زماندا بەكار دەبرێن:

۳..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

۱- رەگ (ریشە)ی وشە + دەنگی (ە، ە) وەك:

گرم+ە = گرمه (germa)

پرخ+ە = پرخه (perxa)

۲- دەنگی لێکدراو: واتە دووبارەکردنەوێ وشە +

((ناوگر))ی (ە، ە)

لوور+ە+لوور = لوورەلوور (luralur)

بۆل+ە+بۆل = بۆلەبۆل (bōl'abōl')

۳- رەگ (ریشە)ی وشە+ان+جیناوی لكاو

قیژ+ان+ی = قیژانی (qizāni)

نرك+ان+ی = نركانی (nerkāni)

بیروكەى دەست پێكردنى ئەم كارە:

لەگەڵ ئەوەی كە خۆم مامۆستای زمان و ئەدەبی فارسیم
هەموو جارێ لە وانەكانی ویژە و ریزمانی فارسیدا پێویستیەمان
كەوتۆتە زمان و ئەدەبی كوردی. جا من پێم وایە مامۆستاكانی
ئەدەبی فارسی حەقەن دەبێ كوردی بە باشی بزانی. بە تایبەت لە

به‌شه‌کانی ریزماندا بۆ تیگه‌یشتنی منالان ناماژه بۆ غوونه و وشه‌ی کوردی پێویسته. بۆ وینه له به‌شی ده‌نگدا (اسم صوت) له فارسیه‌که‌دا ته‌نیا غوونه‌ی چهند وشه‌یه‌کی ساکار و ناسراو هاتوون به‌لام هه‌موو مناله‌کانیش ده‌زانن که زمانی کوردی لهم باره‌وه چهند ده‌وله‌مه‌نده. ئهم بپروژه‌یه هانیدام بچم به شوین ئهم کاره‌دا و هه‌ولتی کۆکردنه‌وه‌ی ده‌نگه کوردیه‌کان بده‌م.

شیوه‌ی کۆکردنه‌وه و دارشتنی ئهم فهره‌نگه :

سه‌رده‌تا بۆ کۆکردنه‌وه و ریزکردنی واژه‌کان فهره‌نگه کوردیه‌که‌کانم به وردی پشکنیه و دواتر پشتم به سه‌رچاوه‌کانی‌تر به‌ستوه و که‌لکم لی وه‌رگرتوون. له‌وانه‌یه زۆر وشه و ده‌نگ له فهره‌نگه‌کانیشدا نه‌هاتن یا مانا و مه‌به‌ستیان له ناوچه‌کان شتیکی دیکه‌ییت. من به پیتی توانای خۆم ئهم رچهم شکاندوه. هیوادارم رییوارانی‌تر رینگای کاره‌که پان و به‌رین بکه‌نه‌وه و خه‌رمانه‌که ده‌وله‌مه‌ندتر بکه‌ن. جاری به‌رکۆلێکی ئهم نووسینه‌م به پیتی IPA*

* International phonetics Alphabet پیتی لاتینی هه‌لبێژدراو له‌سه‌ر بناغه‌ی کتییی (آواشناسی و دستور زبان کردی) دوکتۆر عه‌لی روخزادی نووسراوه.

۵.....فەرھەنگى دەنگەناو لە زمانى كوردیدا

كوردییەو پێشكەش مامۆستایان و خوێندەوارانى كورد دەكەم.
هێوادارم دواتر یارمەتیم بدەن و هەڵەكانم بۆ راست بكەنەو. لە
ئاخردا زۆر سپاس بۆ براى بەرپێز كاك رهحيم لوقمانى كه به
فەرھەنگەكەدا چوووەتەو و ئەركى هەڵەگرى بەنەستۆ گرت و
هەروەها سپاس بۆ براى بەرپێز كاك مەنسوور رههمانى.

فهرهنگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٦

الف (همخوان‌ها) (صامت‌ها)

شماره	تصویر خط کردی همخوان‌ها	نشانه آوانگاری	جایگاه در واژه		
			اول	وسط	آخر
١	ء	?	+	-	-
٢	ب	b	+	+	+
٣	پ	p	+	+	+
٤	ت	t	+	+	+
٥	ج	j	+	+	+
٦	چ	č	+	+	+
٧	ح	H	+	+	+
٨	خ	x	+	+	+
٩	د	d	+	+	+
١٠	ر	r	-	+	+
١١	پ	í	+	+	+
١٢	ز	z	+	+	+
١٣	ژ	ž	+	+	+
١٤	س	s	+	+	+
١٥	ش	š	+	+	+

۷..... فهرهنگی دهنگه ناو له زمانی کوردیدا

+	+	+	?	ع	۱۶
+	+	+	γ	غ	۱۷
+	+	+	f	ف	۱۸
+	+	+	v	ڤ	۱۹
+	+	+	q	ق	۲۰
+	+	+	k	ک	۲۱
+	+	+	g	گ	۲۲
+	+	+	l	ل	۲۳
+	+	-	Ĺ	ڭ	۲۴
+	+	+	m	م	۲۵
+	+	+	n	ن	۲۶
+	+	+	o	و	۲۷
+	+	+	h	ه	۲۸
-	+	+	y	ی	۲۹

فهرهنگی دهنگهناوله زمانی کوردیدا..... ۸

(ب) واکه‌ها (مصوت‌ها)

شماره	تصویر خط کردی واکه‌ها	نشانه آواتگاری	جایگاه در واژه		
			اول	وسط	آخر
۱	ی، یِ، یِـ	i	-	+	+
۲	ئ، یِ، یِـ	ē	-	+	+
۳	ا	ā	-	+	+
۴	ۆ	ō	-	+	+
۵	وو	u	-	+	+
۶	ه، هـ = (ـَ)	a	-	+	+
۷	و = (ـُ)	o	-	+	-
۸	∅ = (ـِ)	e	-	+	-

۹..... فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

ئاخ ?āx

ده‌نگ و هاوارێكه له‌بهر ئازار و ئێش (صدایی است به علت درد یا شادی یا غمی سر داده می‌شود)

ئاخ و ئۆف ?āxo?ōf

ده‌نگ و ئالهیەك له ئێش، خەم و كەسەر یان كەیف‌خۆشی بێ (صدا و ئالهای است به علت غم یا شادی سر داده می‌شود)

ئێخ ?ēx

ده‌نگێكه بۆ سه‌رنج راكێشانی مندالێ ساوا (لفظی است برای جلب توجه نوزادان)

ئۆخ ?ōx

ده‌نگێكه به نیشانه‌ی ئێش و ژان یان به نیشانه‌ی خۆشییه‌وه ده‌گوتری (صدایی است به علت درد یا شادی سر داده می‌شود)

باره bāra

ده‌نگی هاواری ئاژه‌لێ ورده وه‌ك بز و مه‌ر (صدای بز و گوسفند)

باره‌بار bārabār

باره‌ی یه‌ك له‌سه‌ر یه‌ك هه‌راوه‌ریای ئاژه‌لێ ورده (صدای پیایی بز و گوسفند)

فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ١٠

باع bā?

باعه‌ی مه‌ر و به‌رخ (بع‌بع)

باعه bā?a

باعه‌ی مه‌ر و به‌رخ (صدای گوسفند)

باعه‌باع bā?abā?

باعه‌ی یه‌ک له دوای یه‌ک (بع‌بع مدام و پیاپی)

باقه bāqa

ده‌نگی بز و ریوی (صدای بز و روباه)

برمه berma

نووزه و ناله‌ی ته‌ودار (آه و ناله‌ی تبه‌دار)

برمه beírma

پرمه، ده‌نگ له لووت هاتنی نه‌سپ. گوڤه و بۆله‌ی پیاوی تووڤه (صدای

بینی اسب) (غرو‌لند)

برمه‌برم bermaBerm

قسه له ناو ده‌ما کردن که پیاو تی ناگا، بۆله‌بۆل (زیر لب حرف زدن)

بقه beva

کغ (زارۆکه‌مان گڤه و بقه ده‌کا) بقه، وشه‌ی ترساندنی ساوا (کلمه‌ی

تهدید از خطر برای کودک)

۱۱.....فەرھەنگى دەنگەناو لە زمانى كوردیدا

بۆران bōran

قۆرەى رەشەولاخ، بۆراندن، بۆرەکردن (صدای گاو و گوساله)

بۆرەبۆر bōrabōr

بۆرەى يەك لە دواى يەك (صدای گاو و گوسفند)

بۆقە bōqa

دەنگى کايى کە نزمترە لە بۆرە (صدای گاو)

بۆقەبۆق bōqabōq

دەنگىکى رەشەولاخە لە بۆرە نزمترە (صدای کمتر از «بۆرە»ى گاو)

بۆلە bōla

لەبەرخۆ قسەکردن لەسەر شتیێک کە پيێت ناخۆشە (غرولند کردن)

بۆلەبۆل bōlabōl

پرتەپرت، بۆلەى زۆرى (غرولند)

بیب bib

دەنگى بۆقى ماشين (صدای بوق ماشین)

بۆق bōq

شووت نامرازى هەناردنى دەنگيێک بۆ ئاگادارکردن (صدای بوق ماشین)

پرتە perta

پتدان، لیدانى رەگ يان دل (نبض)

pertapert یرته یرت

يېرتەي زۆر («پرتە»ى زياد)

perx پرخ

دهنگی له کاتی نووستندا له دهم و لووتی هیندی که سه وه دی (خرناسه)

perxen **پرخن**

کەسێ لە خەوا بیرخێنی (کەسێ در خواب خروپف کرد)

perxaperx **یرخه یرخ**

بیرخه‌ی زوړ (خرناسه‌ی زیاده)

prika **پریکہ**

هبله هیل، دهنگی ییکه نین، تریقه (صدای خنده)

perža	پِرژِه
-------	--------

پیرشك دهنگی بلاوونونه و رژاندنی ئاو (فرو پاشیدن آب)

perša **یرشه**

دهنگی رژاندنی ناو (فرو پاشیدن آب)

pełta يَلْتَه

تلمه‌ی شت، دهنگی هینانه دهره‌وه‌ی شتیك له ناو شتیکی‌تردا (صدای

بیرون آوردن چیزی داخل چیز دیگر)

۱۳..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

پسکە
peska
دەنگی نزم (صدای کم و یواش)

پسکە پەسک
peskapesk
دەنگی ئارام و ھێدی ھەنگاو ھەلگرتن (آرام راه رفتن، پاورچین پاورچین)

پژمە
pežma
دەنگی پشەمە (صدای عطشە زدن)

پژمە پژم
pežmapežm
دەنگی یەك لە دوای یەکی پژمە (پژمە ی متوالی)

پیشقە
pišqa
دەنگی کوتووپری پێکەنین (صدای ناگھانی خندە)

پیشقە پیشق
pišqapišq
دەنگی پیشقە ی زۆر (صدای «پیشقە» ی زیاد)

پیشانە
pišanen
دەنگی تاییبەتی منداڵ لە کاتی قینکردندا کە ھاوکات بێ لە گەڵ گریاندا
(صدای مخصوص بچە ھنگامی کە خشمگین باشد، ھمچنین ھمزمان با گریه)

فهره‌ه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ١٤

poqa

پوقه

ده‌نگی ته‌قینه‌ود و ده‌نگی شه‌ق بردن و قه‌لشیان (صدای انفجار و
ترکیدن)

perma

پر مه

ده‌نگی لووتی یه‌کسم، گریانی ناکاو: له پر مه‌ی گریانی‌دا (صدای بینی
اسب «زیر گریه زدن»)

terp

ترپ

ده‌نگی که‌وتنی شتی‌ک قورس (صدای افتادن شیء سنگین)

terpa

ترپه

ده‌نگی که‌وتنی شتی نهرم و قورس (صدای افتادن چیز نرم و سنگین)

terpaterp

ترپه‌ترپ

ترپه‌ی یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک (گرمب گرمب)

terenga

ترنگه

ده‌نگی وه‌یه‌ک که‌وتنی زیو یا کانزایتر (صدای به‌هم خوردن فلزات)

teriqa

تریه

ده‌نگی پی‌که‌نینی به‌رز (صدای بلند خنده)

teriqaateriq

تریقه‌تریق

تریقه‌ی یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک (صدای تریقه‌ی زیاد)

۱۵..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

تریقانهوه teriqānawa

پێکهێن بە دەنگی بەرز (خنده با صدای بلند)

تریکه terika

قیژە، زیرە، زریکه (جیخ)

تەپتەپ taptap

دەنگی کەوتنی شتی نەرمی قورس (صدای افتادن چیزی نرم و سنگین)

تەپە tapa

دەنگی تەپاندنەوه بە دەست یان پا (تاپ تاپ)

تەخ tax

دەنگی کەراندنەوهی کاجووت لەسەر خەت (حرف هدایت گاو هنگام

شخم زدن)

تەق taq

دەنگی ترۆقین، تۆقین (گوللەتەقی) دەنگی رق و رەق کەوتن (صدای

انفجار)

تەقە taqa

دەنگی وێک کەوتنی شتی رەق و سەخت (صدای افتادن شیء سخت)

تەقەتەق taqataq

تەقە ی زۆر لەسەر یەک (تق و توق بسیار)

فهره‌ه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ١٦

تَلپ teĻp

ده‌نگی داکه‌وتنی شتیکی زل و نه‌رم (صدای افتادن چیزی بزرگ و نرم)

تَلپه‌تَلپ teĻpateĻp

تَلپه‌ی یه‌ک له دوای یه‌ک (صدای متوالی و زیاد «تَلپه»)

تَوَقانن tōqānen

ده‌نگی ته‌قاندن (صدای انفجار)

تَلیشیان teĻišiān

ده‌نگی قه‌لشت بردن و شکییانی لقی دار (صدای شق شدن و شکافتن

شاخه از درخت)

ته‌پی tapi

ده‌نگی رمان و رووخانی دیوار یان بیر (صدای تپیدن و فرو ریختن دیوار و چاه)

تَل‌لی telili

ده‌نگی هه‌له‌له، به‌ه‌وی زمان له ناو ده‌مدا ده‌نگی شادی ده‌ربیرین (هه‌له‌له)

تَل‌لی‌لی telilili

ده‌نگی هه‌را و هورییای شادومانی (صدای فریاد و هورای شادی)

جرنگ jereng

ده‌نگی به‌سه‌ر یه‌ک‌دا که‌وتنی زی‌و یا ده‌نگی پاره (صدای به هم خوردن

نقره یا صدای پول فلزی)

۱۷..... فەرھەنگى دەنگە ئاۋالە زمانى كوردېدا

جرتە jerta

دەنگى زۆر كەم (صدای خفیف)

جرتە جرت jertajert

دەنگى ھاتووچۆلە كاتى رۆيشتندا (صدای رفت و آمد ھنگام راه رفتن)

جرنگ و ھۆر jerengohōr

دەنگى زۆرى ويك كەوتنى كانزا (درنگ درنگ، صدای به هم خوردن فلزات)

جرنگە جرنگ jerengajereng

دەنگى زۆرى بەسەر يە كدا كەوتنى زيو (صدای زياد به هم افتادن نقره)

جرووكە jeruka

دەنگى خويندنى جووچكە (صدای جوجه پرندە)

جريك jerik

دەنگى چۆلە كە (صدای گنجشك)

جريكە jerika

جريك (صدای گنجشك)

جريكە جريك jerikajerik

دەنگى زۆرى چۆلە كان (صدای زياد گنجشكان)

١٨ فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا.

جرینکه jerinka

ده‌نگی چۆله‌که (صدای گنجشک)

جریوه‌جریو jeriwajeriw

جریوه‌ی زۆر («جریوه‌ی زیاد)

جزه jeza

ده‌نگی رۆنی داخ یا ناسنی سووره‌وه‌بوو که ناوی لی بکه‌وی (صدای روغن یا آهن تفته در تماس با آب)

جووزه juza

ده‌نگی زۆر باریک (صدای بسیار نازک)

جووقه juqa

هست و خوست، ده‌نگ و بزاو (سر و صدا)

جووکان jukān

ده‌نگ لیوه‌هاتنی به‌چکه مه‌ل (جیک جیک جوجه)

جووکن juken

به بۆله و پرته، نووزه‌نووزکه‌ر (غرولند کردن)

جووکه juka

ده‌نگی باریک نووزه، ده‌نگی بیچووی بالدار (صدای نازک جیک جیک جوجه)

۱۹..... فەرھەنگى دەنگە ئاۋ لە زمانى كوردیدا

جووکه جووک jukajuk

دەنگى زۆرى باريك (جىك جىك)

جىر jir

دەنگى درگای ژەنگاۋى لە كوردنەوهدا (صدای لولای زنگ زده)

جىروھۆر jirohōr

دەنگى جىرە جىرپى زۆر (صدای جىر جىر بىيار)

جىرە jira

دەنگى لە تەختە دروست كراوى شەق و شپ (جىر جىر)

جىزە jiza

دەنگى زۆر باريكى مېشۈولە و سەماوەر (وزوز)

جىزە جىز jizajiz

گىزە گىز، چىزەى فرە (وزوز زياد)

جىق jiq

دەنگى ناچارى لە زۆر بۆ ھاتن (دەسم پيانا جىقاندى) (صدای بىخىصوصى

كە از شدت فشار بر سينه از گلوى آدمى درآيد)

جىقە jiqqa

دەنگى لاواز لە زۆر بۆ ھىتەن و رىك كوشين (صدای ضعيف آدم مردنى

«صدای جىك جىك آواز مرغان»)

فهره‌ه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٢٠

جیک jik

ده‌نگی بیچووه مه‌ل، ده‌نگی چۆله‌که (صدای جوجه و گنجشک)

جیکه jika

ده‌نگی باریک و نرم (صدای زیر)

جیکه جیک jikajik

ده‌نگی مه‌لی چکۆله (آواز مرغان)

چپ čep

ده‌نگی داکه‌وتنی د‌لۆیه (صدای چکه) س‌رت‌ه، چ‌پ‌ه، ق‌س‌ه به ده‌نگی نرم
(بیچ‌بیچ کردن)

چپه čepa

س‌رت‌ه، س‌ر‌که، ده‌نگی د‌لۆیه داکه‌وتن (بیچ‌بیچ) (صدای چکیدن قطره آب)

چپ‌چپ čepčep

ده‌نگی له‌س‌ر یه‌کی داکه‌وتنی د‌لۆیه، س‌رت‌ه و س‌ر‌که (صدای چکیدن
بیایی آب)

چرپاندن čerpanden

به س‌رت‌ه ق‌س‌ه کردن (بیچ‌بیچ کردن)

چغ čey

وشه‌ی ده‌رکردنی سه‌گ (کلمه‌ی راندن سه‌گ)

۲۱..... فهره‌نگی ده‌نگ‌ناو له زمانی کوردیدا

čeyāčey

چغه‌چغ

چغه‌ی یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک (چغه‌ی زیاد)

čerpa

چرپه

ده‌نگی پیتی زه‌لام که سووک بر‌وا، قسه‌ کردن به‌ سرت‌ه (صدای پای انسانی که یواش راه‌ برود)

čerpohōr

چرپوه‌ور

سرت‌ه‌ی زور (پیچ‌ زیاد)

čerpačerp

چرپه‌چرپ

سرکه‌سرك، چرپه‌چرپی زور (پیچ‌ کردن)

čerta

چرت‌ه

جووله‌ی زور که‌م، ده‌نگی زور نزم (چرت‌ه‌ی سه‌عات) (تپش و تکان بسیار کم، صدای بسیار آرام)

čertačert

چرت‌ه‌چرت

ده‌نگه‌ده‌نگ و چرکه‌ی سه‌عات، ده‌نگی شکانی چرپی (صدای تک‌تک ساعت) صدای در هم شکستن چیزی

čerka

چرکه

که‌مترین ده‌نگ (چرکه‌ت بی‌ ده‌تکوژم) که‌مترین بزووتن (دانشه‌ چرکه‌ مه‌که) سانیه‌ی کات‌ژمیئر (کمترین صدا، کمترین حرکت، ثانیه‌ ساعت)

چرکه چرک čerkačerck

چرکه‌چرکی زۆر، چرکه‌چرکی سه‌رمیچ (صدای چرکه‌ی زیاد، صدای جیرجیر چوب‌های سقف)

چرنگ čereng

چرنگه، زرنگه (چرینک، صدای به هم خوردن طلا و نقره)

چریکه čerika

ده‌نگی زۆر تیژی خۆش (صدای رسای گوشنواز)

چریکه‌چریک čerikačerik

ده‌نگی چریکه‌ی زۆر (صدای «چریکه»ی زیاد)

چز čez

ده‌نگی رۆنی داخ له هه‌لقه‌چیاندا (صدای روغن داغ شده)

چزه čeza

ده‌نگی برژانی کۆشت، ده‌نگی چانی رۆن (صدایی که در اثر بریان کردن گوشت برخیزد، صدای روغن داغ)

چزه‌چز čezačez

چزه‌ی زۆر (چز و وز)

چشه češa

ده‌نگی که بۆ لینه‌خوڕینی که‌ر ده‌لێن (صدایی که برای هدایت الاغ گویند)

۲۲ فره نگی دهنگ ناو له زمانی کوردیدا

چلپاندن čelpānden

دهنگی ناو خواردنه‌وهی سه‌گ (صدای آب خوردن سگ)

چلپولیس čelpolis

دهنگی ناو خواردنه‌وهی سه‌گ و پشيله (صدای آب خوردن سگ و گربه)

چلپه čelpa

دهنگی ناو خواردنه‌وهی سه‌گ و پشيله (صدای آشامیدن سگ و گربه)

چلپه چلپ čelpačelp

چلپه‌ی زۆر به‌شترین یه‌کدا (صدای متوالی «چلپه»)

چۆره čōra

دهنگی چۆرانه‌وهی ناو (صدای ریزش آب)

چۆره‌چۆر čōračōr

دهنگی رژانی ناو له به‌رزاییه‌وه (شرشر آب)

چه‌قه čaqa

دهنگی گۆره و هه‌را، چه‌نه‌ لی‌دان (صدای قیل و قال و مشاجره)

حه‌پ Hap

وده‌ره، دهنگی سه‌گ (پارس سگ)

حه‌په‌حه‌پ HapaHap

وده‌ره‌وده‌ره، وده‌وه‌ی سه‌گ (پارس سگ)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٢٤

HawHaw

حه‌وحه‌و

حه‌په‌حه‌پی سه‌گ (پارس سگ)

Hilkānawa

حیلکانه‌وه

به قاقا پی‌که‌نین، که‌نین به ده‌نگی به‌رز (قهقهه خندیدن)

Hilkohōr

حیلکوه‌ور

که‌نینی زۆر و به ده‌نگی به‌رز (با صدای بلند خندیدن)

Hilka

حیلکه

ده‌نگی خه‌نین، که‌نین به ده‌نگی به‌رز (قاه قاه خندیدن)

Hila

حیله

ده‌نگی نه‌سپ (شیهه)

xet

خت

خت، وشه‌ی ده‌رکردنی پشیله (کلمه‌ای که برای راندن گربه گویند)

xerpa

خرپه

پرخه‌ی خه‌و، ده‌نگی پای نادیارێک (خرناسه، صدای پا)

xerta

خرته

ده‌نگی بزوتنه‌وه‌ی گیاندارێ بچووک وه‌کوو مشک (خرته‌ی دی‌ت) (صدای

خفیف حرکت)

۲۵..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

خرته خرت xertaxert

دەنگی بزوو تنه‌وه‌ی گیاندار لە ناو کوند، خرتە (صدای متوالی و خفیف)

خرچه xerče

دەنگێکە وەک دەنگی لەت کردنی شووتی (صدای بریدن هندوانه)

خرچه خرچ xerčexerč

دەنگی خرچەمی زۆر (صدای «خرچه»ی زیاد)

خرجین xerjin

دەنگی دار شکاندن، دەنگی فرینی کوللە بە کۆمەڵ (صدای پریدن دسته جمعی ملخ‌ها)

خرمه xerma

دەنگی وێک کەوتنی خشلان، دەنگی وەک دەنگی خواردنی تروزی (صدای به هم خوردن زیورآلات، صدای خوردن خیار)

خرنگ xereng

دەنگی وێک کەوتنی خشل (صدای به هم خوردن زیورآلات)

خرنگوھۆر xerengohōr

دەنگ، دەنگدانەوه‌ی وێک کەوتنی خشل (صدای به هم خوردن زیورآلات)

۲۷..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

کاتی زەوی کێلانا (صدای به هم ساییدن دو چیز خشک، صدای گاواھن
هنگام شخم زدن)

xešpa

خشپە

دەنگی پا که له گیای وشکی دەتین (خش خش)

xešpaxešp

خشپە خشپ

خشپە ی زۆر (خش خش زیاد)

xeša

خشە

دەنگی وشکەگیا که مار و شتی تر به سەریا دەپۆن (صدای خزیدن روی
گیاه خشک، خش خش)

xešaxeš

خشە خش

خشە ی له دوا ی یەك (خش خش)

xena

خنە

دەنگی هەناسە ی ماندوو (صدای نفس نفس زدن)

xenaxen

خنە خن

هەناسە برکی له ماندوویی دا، تەمبەلێ له کار یان روشتندا (نفس بریدن
از فرط خستگی، کند بودن در کاری یا راه رفتن)

xoʻ

خوڕ

دەنگی ناوی به تەوژم (جریان سریع آب)

۲۸ فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا.

xoʻra

خۆرە

دەنگی رویشتنی ئاو (صدای جریان آب)

xoš

خوش

دەنگی تیژی تراوی کەم: (خوش خوش میزی، دەنگی شیر لە دۆشیندا)
(صدای شرشر مایعات، صدای دوشیدن شیر)

xošxoš

خوش خوش

دەنگی دۆشیننی شیر بە شوین یەکا (صدای دوشیدن شیر)

diānakʻra

دیانه کرای

دەنگی کرۆژتن لە کاتی شت خواردندا (ددان چیرکردن) (صدای دندان
قروچه)

diānakʻrōžē

دیانه کپۆژی

دەنگی خواردنی شت یان کرانهوهی ئیسقان (دندان قروچه، صدای خوردن
چیزی یا جویدن استخوان)

danga

دەنگە

دەنگی درگا لە کاتی کرانهوه و بەستندا (صدای در و پنجره در اثر باز و
بسته شدن)

dangadang

دەنگە دەنگ

دەنگی لەسەر یەك و بی‌وچانی مڕۆڤ یان شتێك (صدای پیاپی انسان یا چیزی)

۲۹..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

dāšīfīān

داشیریان

دەنگی دادریان بۆ سووکی دەلێن (نوعی صدای پاره شدن است که با بی‌شرمی ادا می‌شود)

rapa

رەپە

دەنگی تەپەیی پا، دەنگی لێدان لە شتی (صدای پا، صدای زدن به چیزی)

remba

رەمبە

رەمبە، دەنگی کەوتنی شتی قورس بەسەر زەمێندا (صدای افتادن جسم سنگین)

rema

رەمە

دەنگی کەوتنی شتی قورس (صدای افتادن جسم سنگین)

remařem

رەمەرم

دەنگی رەمە زۆر بە شوێن یە کدا (صدای متوالی «رەمە»)

raprapān

رەپەرەپان

دەنگی پای کەسانی کە لە زەماوەندی بووکدا هەڵدەپەرن (صدای پایکوبی گروه رقص)

rapařap

رەپەرەپ

دەنگی رەپاندنی زۆر (صدای پی در پی کوبیدن جسم نرم)

فهره‌هنگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ۲۰

رهق
raq
ده‌نگی لیدانی شتی سه‌خت به شتی سه‌ختی‌تردا (صدای کوبیدن جسم سخت با سخت)

رهقه‌رهق
raqaraq
خرمه و گرمه، ره‌په‌ره‌پ (صداهای مهیب)

ریچه
riča
ده‌نگی به‌سه‌ر یه‌کا ساوینی دیان (صدای به هم ساییدن دندان)

ریگه
riğa
ده‌نگی جیره‌ی پینووس، کیره‌ی دیان (صدای نوک قلم بر کاغذ، صدای به هم ساییدن دندان)

زار
zār
ده‌نگی گریان (صدای گریه)

زاره‌زار
zārazār
ده‌نگی گریان بی‌پرا‌نه‌وه (صدای گریه‌ی زیاد)

زاق
zāq
ده‌نگی قه‌له‌ره‌ش، ده‌نگی تیژی منداڵ (صدای غراب، صدای جیغ بچه)

زاقه
zāqa
ده‌نگی تیژی منداڵ، زاق (جیغ کشیدن بچه)

۳۱..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

zeṛānawa **زەزانەو**

دەنگدانەوێ وێك كەوتنی كانزا (صدای بە ھم خوردن فلزات)

zeṛzeṛ **زەرزەر**

دەنگی کریانی زەر و ناحەز (صدای گریەى ناھنجار)

zerngān **زەنگان**

دەنگدانەوێ مس و زێر و زێو (صدای مس و طلا و نقره و...)

zerma **زەرما**

دەنگی لیکدانی دوو شتی قورس (صدای بە ھم خوردن دو چیز توپیر)

zernga **زەنگە**

دەنگی وێك كەوتنی كانزا (صدای بە ھم خوردن فلزات، درنگ)

zeṛa **زەرە**

دەنگی راتلەکانی زنجیر (جرنگ)

zeṛazeṛ **زەرەزەر**

دەنگی زەرەى زۆر (صدای زەرزەر بسیار)

zerika **زەریکە**

ھاواری تیژ و باریك (جیغ)

zerikānden **زەریکاندن**

بە دەنگی تیژ و باریك ھاوار کردن، قیژاندن (جیغ کشیدن)

۳۳ فهرهنگی ددنگه‌ناو له زمانی کوردیدا

zirānden **زیراندن**

دهنگ لی هه‌لسان له‌بهر ژان یا ترسان (جیغ کشیدن از شدت درد)

zirānen **زیرانن**

(زیراندن) (جیغ کشیدن)

zira **زیره**

دهنگ لی به‌رز به‌ونه‌وه له ژان یان له ترسان (جیغ)

zirāzīr **زیره‌زیر**

زیره‌ی زۆر (جیغ پیاپی)

zīq **زیق**

زیره به دهنگی تیژ (صدای گریه‌ی بچه)

zīqazīq **زیقه‌زیق**

زیره‌زیر به دهنگی تیژ (جیغ و داد پیاپی)

zīqānden **زیقاندن**

زیراندن به دهنگی تیژ (جیغ کشیدن)

zika **زیکه**

دهنگی ناسک و باریک (صدای نازک و زیر)

zikazik **زیکه‌زیک**

زریکه‌ی زۆر (جیغ زیاد بچه)

۳۴ فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا.

زیل' ziĻ

دەنگی تیژی باریک (زیر مقابل بۆ)

زیو ziw

دەنگی بەچکەمەلی بچووک (صدای جوجە پرندە کوچولو)

زیوہ ziwa

زیو، دەنگی بەچکەمەلی ساوا (صدای جوجە نوزاد)

زیوہزیو ziwaziw

دەنگی جیکەجیکی جووچکەمەلان پیکەوہ (صدای جوجەها باهم)

ژاوہ žāwa

دەنگی بەق، قەدی بۆق (آواز قورباغە)

ژاوہژاوہ žāwažāw

دەنگی تیکەلاوی مڕۆڤ بۆقان (صدای درهم آمیختەئە ئاسان یا قورباغەها)

سەرکەسەرک serkaserk

دەنگی بە نەرمی باس کردن و تووژ کردن (بە آرامی صحبت کردن)

سروہ serwa

دەنگی بای سووک (صدای آرام و ملایم باد)

۳۵..... فەرھەنگى دەنگە ئاۋلە زىمانى كوردىدا

سقى سقى seqseq

چىرە چىرە، بۇ دەنگى درگى شېر و كەۋشى تازە دەلىن (صدى در كەنە و كەش تازە)

سۆزە sōza

گۆرانى بە دەنگى نەرم، سۆز (ترنم)

سۆكە sōka

دەنگى سەكى سەر دىلە بە با (صدى عاشقانى سگ)

سۆكە سۆك sōkasōk

قروىسەكى سەگ بۇ تاۋدانى دىل (صدى عاشقانى سگ)

سەرە sa'ra

زەرە، ھاۋار كەرنى كەر (عرەر)

سىرە si'ra

دەنگى ۋەك دەنگى بە دەست شكاندى كەلەرم، دەنگى كەۋ لە ترسان (صدى كېك از ترس، صدى شكاندى كەلم و صدى فشردن برف زىر پا)

سىرە سىر si'rasir

دەنگى شكاندى كەلەرم، زىرەزىر، دەنگى كەۋ لە ترسان (صدى شكاندى كەلم و جىغ و داد، صدى كېك ترسىدە)

شاخاندن šāxānden

زیقه‌زیک و هه‌راکردن به‌توو‌ره‌یی (بانگ و فریاد زدن با خشم)

شاخه šāxa

ده‌نگی رووخانی کیو یان خانووی به‌رز یان هه‌رس هیتان و شکانی لق و چلی دار (صدای ریزش کوه و خانه یا صدای شکستن شاخ و برگ درخت)

شاف šāv

ده‌نگی که‌رویشک (صدای خرگوش)

شپ šep

خشه، ده‌نگی له یه‌ك كه‌وتنی شتی و شك و‌ك پووش و به‌ركی نوی (صدای به‌هم ما‌پیدن جیم‌شای خشک و لباس نازده)

شپه‌شپ šepašep

خشه‌خش، تپیدی زۆر اخ‌ش‌خش (زیاد)

شرپ šerp

ده‌نگی له ناو‌كه‌وتنی شتی قورس (صدای در آب افتادن چیزی سنگین)

شر‌شر šeršer

ده‌نگی برژاندنی ناو، ده‌نگی چۆرانی ناو (شرشر آب)

۲۷ فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

شرنگ šerng

ده‌نگی کهوتنی شتی قورس (صدای افتادن جسم سنگین)

شرنگه šernga

ده‌نگی لێکدانی شیر و خه‌نجه‌ر (چکاچک سلاخ سرد)

شریخه šerixa

شریخ، ده‌نگی زۆر توند و لێپێر ده‌نگی هه‌وره‌کرمه (صدای رعدا/سا)

شریخاندن šerixānden

کێماندن (خوش نند و شدید)

شریخه‌شریخ šerixašerix

کێمده‌ی ده‌ شوین یه‌کدا (خوش پیاپی و عداوم)

شریقه šerīqa

شریخه (شریخ)

شرین šerīn

ده‌نگی داڕژانی ناو (شرشر آب)

شلپ šelāp

ده‌نگی نار که شتیکی تی ده‌که‌وی (صدای آب که چیزی در آن بیفتد)

شلپه šelpa

فهره‌ه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٣٨

ده‌نگی که‌وتنی شتی نه‌رمی قورس به زه‌ویدا (صدای افتادن چیزی نرم
سنگین بر روی زمین)

شلپه‌شلپ šeĽpašeĽp

ده‌نگی شلپه‌ی زۆر («شلپه‌ی پیاپی»)

شلدم‌شلدم šeĽdemšeĽdem

ده‌نگی دامان و داویننی تهر (صدای دامان خیس)

شلق šeĽq

ده‌نگی له‌رینه‌وه‌ی تراو له ده‌فردا (صدای تکان خوردن مایع در ظرف)

شلقانندن šeĽqānden

رژانی تراو له ده‌فردا (جنبانندن مایعات در ظرف)

شلقه šeĽqa

شلق، (شلقی ناو یا شلقه‌ی ژهندنی مه‌شکه) (جنبیدن و صدا دادن چیز
آبکی در ظرف)

شلقه‌شلق šeĽqašeĽq

شلقه‌ی زۆر (شلقه‌ی پیاپی)

شنگین šengin

ده‌نگی هییدی و له‌سه‌رخۆ (صدای آرام)

۳۹ فەرھەنگى دەنگەناو لە زمانى كوردیدا

شۆرە šōra

شور، دەنگى رژانى ناو (صدای ریزش آب)

شۆرەشۆر šōrašōr

دەنگى رژانى ناو بە شوین یە كا (شرشر آب پیاپی)

شنە šena

دەنگى باى هێدى و لەسەرخۆ (صدای آرام باد)

شنەشن šenašen

هاشەى باى سروە، دەنگى هەناسەى زۆر (صدای وزیدن نسیم، هەنەن کردن از خستگى)

شەپشەپ šapšap

دەنگى پاى مڕۆڤ لە کاتى رۆیشتندا (صدای پای انسان هنگام راه رفتن)

شەقە šaqa

دەنگى بال لە فریندا (صدای بال پرندگان در حین پرواز)

شەقەشەق šaqašaq

دەنگى زۆرى دیان و بال و بەردى قەلماسگ (صدای پیایی دندان و بال و فلاخن)

شەلبەتى šaľbti

دەنگى ناو كە بە دەست یان بە سەول لیبى دەدرى (صدای با دست یا با پارو زدن بە آب)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٤٠

شیت šit

ده‌نگی تیش له ناو لیۆ درخستن، فیکه (سوت)

شلته‌شلت šel̥tašelt

ده‌نگی چارشییۆ ژنیك له حالی هاتوچودا بیت (صدای چادر زنانه کد با آن رفت و آمد و فر و فر می‌دهند)

شیتە‌شیت šetašet

ده‌نگی ژنی سوزمانی و بی‌شەرم (سب و صدای زن سلبه و جسورا)

شیر šir

ده‌نگی دادپانی پارچه صدای پاره کردن پارچه)

شیره šira

نە‌رە، ده‌نگی بە‌رزی بە‌تۆ‌رەیی اجیع و داد، غە‌زە

شیرە‌شیر širašir

قیرە‌فیر، داد و هاوار (جیع و داد)

عا ?ā

وشە‌ی ده‌نگدانە‌ی مێ‌که‌ل (حرف نهیب رە‌ن گە‌ه کۆ‌سفە‌د)

عورین ?orēn

ده‌نگی بە‌رزی کامیش (صدای کاومیش)

۴۱..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

عوووعوو ?u?u

حەبەحەپ (واق واق سگ)

عیو ?iw

ع، وشەیی دەنگدانی پەز (حرف نھیب زدن بر گلد گوسفند)

غەلبە yaɫba

دەنگی تیکەلانی حەشامات (هیاھوی جمعییت)

فتە feta

چە، سرتە. دەنگی بەتالکردنی سەیلە بە پف (پچ پچ، صدای خالی کردن

چیق با پف)

فتەفت fetafet

چەپەچپ (پچ پچ)

فجوور fejuɾ

دەنگی فڕینی سوێسکە و کەو (صدای پریدن تینو و کبک)

فجووق fejuq

دەنگی فڕینی کەو (صدای پریدن کبک)

فچک feček

دەنگی دەزکای جۆلا لە کارکردندا (صدای دستگاه بافندگی هنگام کار)

fečekafeček

فچک‌فچک

فچکی به شوین یه کدا («فچک» پیاپی)

feča

فچه

پچه، چیه، سرتیه (پچ‌پچ)

fečafeč

فچه‌فچ

پچه‌پچ (پچ‌پچ)

fer

فر

ده‌نگی بال لی‌کدان و بلندبوونی مه‌ل (پر زدن، پرواز کردن)

feía

فره

ده‌نگی بالی مه‌ل له بال کرتن‌دا (صدای بال در پرواز)

feíafer

فره‌فر

ده‌نگی بال لی‌کدانی مه‌ل (صدای پرپر زدن)

ferák

فره‌ک

ده‌نگی بالی مه‌ل که دی‌بفری (صدای بال پرنده در اوان پرواز)

feza

فره

ده‌نگی به‌حال، سرتیه‌ی که‌م، نوکه - نقه (کمترین صدا یا حرکت)

fesafes

فسه‌فس

ده‌نگی بالی ده‌رچوونی شتی فوودراو، پچه‌پچ (صدای خالی شدن باد، پچ‌پچ)

۴۳..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

فشه feşa

دەنگی با که له کهڵینهوه دیت (صدای باد که از شکاف و درز درآید)

فشه فش feşafeş

دەنگی با، فشە (فشە ی پیاپی و مدام)

فلته fełta

دەنگیکە لە دەم و لیوی هیندی کهسهوه دی له کاتی گفتوگۆدا - قسه ی بی‌تام (صدایی که هنگام گفتگو شنیده می‌شود، یاوه)

فلته فلت fełtafełt

فلته ی زۆر («فلته» ی پیاپی)

فلج fełč

دەنگی دەم لە کاتی خواردندا، دەنگی که له پیلاوهوه دی کاتی ته‌ڕ بووبی (صدای دهان هنگام خوردن غذا، صدای کفش که خیس شده)

فلچه فلج fełčafełč

فلچه ی زۆر (صدای پیاپی خیس شده ی زیر پا)

فلق fełq

دەنگی شتی تراو له ناو بۆشایی‌دا که ده‌بزوی (صدای به هم خوردن مایعات)

فهره‌هنگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٤٤

feLqafeLq

فلقه‌فلق

فلقه‌ی زۆر (صدای بیاپی به‌هم خوردن مایعات)

fenc̣

فنج

ده‌نگ له‌ لووت هاتن (صدای بێنی ههنگام‌ه‌ر ف زدن)

feng

فنگ

فن، ده‌نگی لووت بۆ چلم‌ه‌سرين (صدای بېنی)

fenga

فنگه

فنج، ده‌نگی لووت (صدای بېنی)

fenafen

فنه‌فن

بۆله‌ و پرتە‌ی له‌ ژێر لێتانه‌وه‌ (لە‌دێدن غرغرا)

furin

فوورین

ده‌نگی قوڵته‌ی ناو (صدای جوتسیدن آب)

fit

فیت

ده‌نگی به‌یینی لێو، فیتوو (سوت)

fitu

فیتوو

فیت، ده‌نگی تێژ له‌ ناو دوو لێو ده‌رخستن (سوت)

fiza

فیزه

ده‌نگی باریک له‌ لووتنه‌وه‌، ده‌نگی باریک له‌ درزی بابۆی‌ده‌وه‌ (صدای بېنی،

۸۵..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

صدای نازک باد از منفذ تنگ

fizafiz

فیزەفیز

فیزیە ژۆر (صدای «فیزە»ی زیاد)

fišqānden

فیشقانندن

جوۆی دەنگ لی هاتنی حیوان لە کاتی دەریەڕینا (نوعی صدا درآوردن حیوان هنگام در رفتن)

fišqa

فیشقه

دەنگی ناویان خوین کە فیچقه دەکا (صدای فوران آب یا فوران خون از راک)

fiška

فیشکه

فیشقه. جوۆی دەنگی جانەودەر (فیشقه)

fiškafišk

فیشکە فیشک

فیشقهی لەسەر یەک («فیشقه»ی پیاپی)

fiša

فیشه

دەنگی با کە لە جیکەى نەنکەوه دەرچێ (صدای باد کە از جای تنگ درآید)

fiq

فیق

دەنگی ناچارى لە پا بیانان و رێک کڕوشین (جیق، صدایی از زیر فشار)

فره‌هنگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٤٦

قرار گرفتن

fiafaiq

فیه‌فیه

فیه‌فیه (سوت پیاپی)

fertaft

فرته‌فرت

ده‌نگی هاتوچۆی توند و خه‌یرای یه‌ک یان چهن که‌س (صدای رفت‌وآمد سریع یک یا چند کس)

fingafing

فینگه‌فینگ

به دهم و لووت هه‌ناسه هه‌لکێشان و حاله‌تی کریان ساز کردن (صدای نفس را با دهان و بینی بالا کشیدن و حالت شروع گریه)

fika

فیکه

فیه‌فیه (سوت)

fikafik

فیکه‌فیک

فیه‌فیه، ده‌نگی یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک فیکه (صدای متوالی و پی در پی فیکه «فیه‌فیه»)

več

فچ

ده‌نگی هه‌ل‌دانێ چلک له دو‌مه‌ل یان گوان (صدای جوشش چرک از زخم)

۴۷ فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

verāsān

قراسان

حه‌په‌ی سه‌گان، سه‌گوه‌ڕ (پارس سگ‌ها)

vefāsa

قراسه

حه‌په‌ی سه‌گ (واق سگ)

vefā

قهره

ده‌نگی به‌په‌له سوورانه‌وه‌ی شتی ناو به تالّ یان خێ (صدای چرخش تند کاوک و مدور)

vezvez

قزقز

ده‌نگی زۆری می‌ش و زه‌رگه‌ته (صدای وزوز مگس و زنبور)

veza

قزه

پرخه (خرناسه)

ven

قن

ده‌نگی وه‌ك ده‌نگی به‌ربوونی ژێی كه‌وان (صدای همانند صدای زه‌ کمان)

venga

قنگه

ده‌نگی سوورانی توندی مه‌رزه‌ق (صدای چرخش سریع گردنا)

vaqin

قه‌قین

ده‌نگی خه‌مناکانه‌ی رێوی (صدای ناله‌ی روباه)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناوله زمانی کوردیدا..... ٤٨

قار qār

ده‌نگی به‌رزی بال‌دار و به‌ز اص‌دای به‌م پر‌نده و گوس‌فند

قاران qārān

قار، ده‌نگی زلی بال‌نده و به‌ز اص‌دای به‌م پر‌نده و گوس‌فند

قاران‌دن qārānden

ده‌نگ به‌ر زکردنی به‌ز، کار‌دکردنی ه‌ریش‌ک اص‌دای گوس‌فند، صدای مرغ

قارقار qār qār

ده‌نگی زلی بال‌دار (قارقار پر‌نده)

قارقارۆ qār qārō

زیقه‌زیق‌که‌ر (جیغ‌کش، جیغ‌جیغو)

قاروقۆر qārō qōr

ده‌نگی تیک‌دلای مه‌ر و بزلی زۆر (غو‌غای گله)

قاره qāra

ده‌نگی هاواری به‌ز و بال‌نده (صدای بلند گوس‌فند و پر‌نده)

قاره‌قار qāra qār

ده‌نگی تی‌ک‌رای‌ی به‌ز، کار‌دکار (قارقار، صدای دست‌ج‌معی گوس‌فندان)

قازه qāza

ده‌نگی قازۆ، ده‌نگی ناو‌ی‌ژراوی تفه‌نگ (صدای کلاغ سیاه، صدای گلوله)

قازەقاز qāžaqaž

دەنگی زۆری قازو (صدای زیاد کلاغ)

قاسپه qāspa

دەنگی خویندنی کهو (صدای کبک)

قاسپه‌قاسپ qāspaqašp

قاسپه‌ی ئه‌سه‌ر یه‌ك (صدای پیایی کبک)

قاقبو qāqbō

دەنگی خویندنی کهو. دەنگی ژەردەژ (صدای کبک)

قاقبین qāqbīn

خویندنی کهو (صدای کبک)

قاقبه‌قابك qāqbaqābek

دەنگی زۆری قاقبه (صدای پیایی کبک)

قاو qāw

دەنگی به‌رز (صدای بلند)

قاودقاو qāwaqāw

هه‌را و هه‌ریا (هممه و غوغا)

قبه‌قب qebaqeb

دەنگی خویندنی کهو، دەنگی بانگ‌کردنی ژەردەژ (صدای کبک)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٥٠

قپ qep

بی‌ده‌نگی، له‌که‌لَ قِر نیژن، قِر و قپ (صدای خاموشی، بی‌صدایی)

قران qerān

ده‌نگی قالاو (صدای آواز کلاغ)

قراندن qerānden

خویندنی قالاو (قارقار کردن کلاغ)

قرپ qerp

ده‌نگی که له تییری له که‌روو دی، ده‌نگی شکانی دره‌خت (آروغ، صدای شکستن درخت و چوب)

قرپه qerpa

ده‌نگ له که‌روو هاتن له تییری، قورقیینه، ده‌نگی شکاندنی نیژنگ (آروغ یا صدای شکستن میزم)

قرت qert

ده‌نگی مریشک، قد، ده‌نگی به دیان له‌ت کردن شتیک (صدای مرغ، صدای شکستن و گسستن با دندان)

قرته qerta

ده‌نگی مریشک (صدای مرغ)

۵۱ فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

قرتە قرت qertaqert

دەنگی مریشک، قرتە ی زۆر (صدای پیاپی مرغ)

قرچ qerč

دەنگی تەوانەوێ روژ لەسەر ناگر (صدای داغ کردن روغن)

قرچە qerča

دەنگی روژنی سەر ناگر، دەنگی خۆی سووتان، دەنگی پشکوتن و تەقینی
بریشتکە سەرساج (صدای روغن داغ، صدای سوختن نمک، صدای بریان
شدن غلات)

قرچە قرچ qerča qerč

قرچە ی زۆر (قرچە ی بسیار)

قرخە qerxa

خەرخە ی گەروو لە نەخۆشی و پیریدا (خرخر گلو از پیری و بیماری)

قرخە قرخ qerxa qerx

قرخە ی زۆر (خرخر پیاپی)

قرقینە qerqēna

قرب، دەنگی گەروو لە تیریدا (آروغ)

قرمە qerma

دەنگی گوللە، دەنگی شکانی کۆتەدار (صدای گوللە، صدای شکستن)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ۵۲

تته‌ی درخت

qermaqerm

قرمه‌قرم

ده‌نگی زۆری کولله هاو‌یشتن (صدای رگبار کلوله)

qeŕa

قره

ده‌نگی قالاو (صدای کلاغ)

qež

قژ

ده‌نگی چۆله‌که له کاتی ترسدا (صدای گنجشک در موقع ترس)

qeŷaqeŷ

قغه‌قغ

ده‌نگی قالاو، قرقیری قهله‌رده‌شه (صدای کلاغ)

qef

قف

ده‌نگی که له نه‌خۆشی سێ‌یه‌وه له قورقوراکه‌وه ده‌رده‌چی، کۆکه، کۆخه

(سرفه)

qełp

قلپ

ده‌نگی جۆشانی ناو. ده‌نگی رژانی ناو له ده‌فری مل باریکدا (صدای

غلغل آب، صدای ریزش آب از ظرف دهانه تنگ)

qełpoqōp

قلپوقۆپ

ده‌نگی رشانه‌وه و هیلنج‌دان (صدای قی کردن و تپوع)

۵۳ فەرھەنگی دەنگە ئاۋ لە زمانی کوردیدا

قلپە qełpa

دەنگی رژانی ئاۋ لە دەفری تەنگ (صدای ریزش آب از ظرف دهانه تنگ)

قلت qełt

دەنگی جۆشینی ئاۋ (صدای جوشیدن آب)

قلتیان qełtyān

جۆشینی ئاۋ لەسەر ناگر (صدای جوشیدن آب بر آتش)

قلخە qełxa

دەنگی خەرخەری کەرۆو لە پیری یان نەخۆشیندا (صدای خرخر گلو از بسیاری یا پیری)

قلخە قلخ qełxaqełx

قلخە ی لەسەر یەك («قلخە» ی پیاپی)

قلمە qełma

دەنگی ئاویك كە بکریته ئاۋ دەفری یان خالی بکری (صدای ریختن آب در کوزه یا برعکس)

قلمە قلم qełmaqełm

دەنگی قلمە ی لەسەر یەك (صدای «قلمە» ی پیاپی)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانى كوردیدا..... ٥٤

qōrānden **قۆراندن**

ده‌نگدانى زگ، بۆراندنى ره‌شه‌ولاخ (صدای شکم، صدا سر دادن گاو)

qōra **قۆره**

قِه، قۆره‌ی زگ، ده‌نگى به‌رزى ره‌شه‌ولاخ (قرقر شکم، صدای بلند گاو)

qōraqōr **قۆره‌قۆر**

ده‌نگ له زگه‌ود، قِه، قۆره‌ی زگ (قرقر شکم)

qoreska **قورسکه، قوروسکه**

ده‌نگى سه‌گ له کاتى نازار پێکه‌يشتنا (صدای سگ هنگامى که بد او
صدمه‌ای یا آزاری می‌رسد)

qoreskaqoresk **قورسکه‌قورسک**

قورسکه‌ی یه‌ک له دواى یه‌ک (قورسکه‌ی پیاپی)

quza **قووژه**

ده‌نگى درێژى گورگ و سه‌گ، لووره (زوزه)

qōza **قۆزه**

ده‌نگى قۆزه، کۆکه‌په‌شه (صدای سرفه)

qōzaqōz **قۆزه‌قۆز**

ده‌نگى قۆزه‌ی زۆر (صدای «قۆزه» ی پیاپی)

هه فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

قووقه، قووقه qoqa

ده‌نگی که‌له‌شیر (صدای خروس)

قووقه‌قوق qoqaqoq

ده‌نگی قووقه‌ی زۆر (صدای «قووقه» ی پیاپی)

قووله qula

هه‌را، ده‌نگی به‌رز درێژکردنه‌وه (فریاد)

قوڵپ qoĻp

قوڵب، کریانی له‌پەر، ده‌نگی جۆشینی ناو له سه‌رچاوه، ده‌نگی ناوی له‌سه‌ر ئاگر جۆش هاتوو (صدای گریه‌ ناگهانی، صدای جوشیدن آب از سرچشمه، صدای غلیان آب)

قوڵپاندن qoĻpānden

وه‌رگه‌راندن، قڵپ کردنه‌وه (واژگون کردن)

قوڵپدان qoĻpdān

ده‌نگی ناوی به‌کوڵی سه‌رئاگر (هه‌لقوڵینی ناو له سه‌رچاوه) (صدای غلظیدن آب، صدا دادن جوشش آب از چشمه)

قوڵپه qoĻpa

ده‌نگی کوڵانی ناو له‌سه‌ر ئاگر، ده‌نگی هه‌ڵدانی ناو له سه‌رچاوه (صدای

فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٥٦

غلیان آب. جوشیدن آب از چشمه

قولپه‌قولپ qolpaqolp

ده‌نگی له شوین یه‌کی کولانی ناو (غلغل)

قولته qolta

ده‌نگی کولانی ناو له‌سه‌ر نا‌کر (صدای جوشیدن آب)

قولته‌قولت qoltaqolt

ده‌نگی بلتقه‌بلقی ناو (صدای آب در قلیان یا هنگام جوشیدن)

قوله qola

به ده‌نگی به‌رز له جانه‌و‌دری درنده را‌خو‌رین (نهیب بر حیوان درنده)

قوله‌قول qolaqol

همراهه‌رای زۆر. قوله‌ی زۆر (هممه‌ه و سر و صدا)

قهرپ qarp

ده‌نگی شکانی نیزنگ. قهرپه (صدای شکستن همزم)

قیره qira

ق‌ره‌ی بۆق. زیقه‌ی بالدار. که‌وتنی ده‌نگ له زیقه‌دا (صدای قورباغه، جیغ پرنده، گ‌رف‌نگی صدا از جیغ زیاد)

قیره‌قیر qiraqir

زیقه و همراهی زۆر (جیغ و فریاد زیاد)

۵۷ فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

قیژە qīža

دەنگی تیز، زیرە (جیغ)

قیژەقیژ qīzaqīž

زیقە ی زۆر (جیغ زیاد)

قیژوھۆر qīzhohōr

قیژ و ھاوار (جیغ و داد)

قیچەقیچ qīchaqīč

دەنگی ژنی بی‌شەرم و جنیوفرۆش (صدای زن بی‌حیا و ناسزاگو)

قنخ qx

دەنگی تف کردنەووە، تەفانەوێ شتی لە زاردووە (صدای تف کردن)

قووچەقووچ quōchaquō

دەنگی دەسی ناژەل لە کاتی ئەوەی ئەندام (صدای دهان حیوان هنگام چریدن)

کاران kāfān

دەنگی بەرزێ مەر و بەرخ (صدای بلند بره و میش)

کرپ kerp

دەنگی دیان کە شتی وردەوێ دەشکێنی (صدای دندان در خاییدن چیزی)

فهره‌نگی ده‌نگه‌ناوله زمانی کوردیدا..... ۵۸

کرپه kerpa

ده‌نگی شکانی شتی ناسک (صدای شکستن چیز نازک)

کرپه‌کرپ kerpakerp

کرپه‌ی زۆر («کرپه»‌ی پیاپی)

کرت kert

ده‌نگی قرتان، قرت (صدای با دندان شکستن یا گسستن)

کرته‌کرت kertakert

ده‌نگی کرتی زۆر (صدای «کرت» پیاپی)

کرچ kerč

ده‌نگی پژمه (صدای عطسه)

کرچه kerča

ده‌نگی شکانی شتی ناسک، کرچه (صدای شکستن چیز نازک)

کرخه kerxa

پرخه، له‌خه‌ودا ده‌نگ له‌هه‌ناسه هاتن (خرو پف)

کره k'ra

ده‌نگی جیره‌ی به‌قوه‌ت، ده‌نگی خاکی ره‌ق له‌کاتی کیتلانی زه‌ویدا

(صدای گاوآهن در موقع شخم زدن زمین خشک)

۵۹..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

کره کر krakr
دەنگی دا کرۆژتن (صدای خاییدن)

کز kez
دەنگی قرچانی دوگ و بەز لەسەر ناگر (صدای چز)

کزه keza
دەنگی داخ کردن (صدای داغ گذاشتن گوشت)

کزه‌ی با kezaēbā
دەنگی سروە‌ی نەرم (صدای آرام نسیم)

کس kes
وشە‌ی دەنگدانی مەر، وشە‌ی دەنگدانی سەگ (کلمە‌ی برای راندن
گوسفند و سگ)

کسپه kespa
دەنگی ناو بە ناگردا کردن، داخوریینی دل لە خەبەری ناخۆشدا (صدای
آب بر آتش پاشیدن، تکان درونی از خبر تلخ و ناگهانی)

کسپه‌کسپ kespakesp
کسپە‌ی زۆر (صدای «کسپه»‌ی پیاپی)

کس کس keskes
کسی زۆر (صدای نشویق کردن سگ برای جنگ یا غلبه سگ دیگر)

فهره‌ه‌نگی ده‌نگ‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٦٠

keša **کشه**

وشه‌ی ده‌رکردنی بالدار (صدای راندن پرنده)

kešakeš **کشه‌کش**

وشه‌ی ده‌رکردنی مریشک (کلشه‌ای برای راندن مرغ)

kef **کف**

ده‌نگی هه‌ل‌چوون و سه‌ر‌پێژکردنی جۆش هه‌ورد (صدای جوشیدن مایعات)

keĽpa **کلپه**

ده‌نگی بلێسه‌ی نا‌کر (صدای مشتعل)

keĽpakeĽp **کلپه‌کلپ**

ده‌نگی له شوێن یه‌کی بلێسه (صدای پیاپی اشتعال)

kot **کوت، کووت**

وشه‌ی بان‌ک کردنی سه‌ک (واژه برای صدا زدن سگ)

kota **کوته**

ده‌نگی کوتان (صدای کوبیدن)

kotakot **کوته‌کوته**

ده‌نگی کوتان له‌سه‌ر یه‌ک (صدای کوبیدن پیاپی)

kōrān **کۆران**

ده‌نگی با له نه‌شه‌کوته‌وه، هیلاندنی نه‌سپ (صدای کوران باد، صدای

۶۱..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

شپه کشیدن اسب)

kořš

کورش

بانک کردنی کەر بۆ جو خواردن امدا کردن الاغ برای خوردن جو)

kōfakōf

کۆفە کۆف

واقەتی کەر ویشک، دەنگی هەلچووێتی تراو لەسەر ناگر (صدای خرگوش، صدای ریزش مایعات بر آتش)

kōfi

کۆفی

بۆلە و پرتە، دەنگی پرخە (غرولند، خر و پف)

kōka

کۆکە

قف، کۆخە (سرفە)

kolpin

کولپین

دەنگ و شەقەیی ئێندانی دشت و کوتەل (صدای کتک کاری)

kapa

کە پە

دەنگی ناخافتنی بێ دیان (صدای تکلم آدم بێ دندان)

kapakap

کە پە کە پ

دەنگی دەمی بێ دیان (صدای دهان بێ دندان)

karx

کەر خ

دەنگنوسان، دەنگ کەرتن (صدای گرتگی)

ki'ra

کیڑہ

دهنگی و هك ريځ خستني شووښه (صدایي مانند به هم ساییدن شیشه)

kifānden

کیفایت

هاشاندم، مار (صدای مار خشمگین)

kifa

کیفہ

هاڑھی مار، دہنگی مار (صدای مار)

kerkakerk

کرکھ کرک

ده‌نگی پیکه‌نینی که سبّ که به باشی نه‌توانی هه‌ناسه هه‌لکیشی یان
هه‌ناسه‌ی سواره (صدای خنده به حالت تنگی نفس)

kermakerm

کرمہ کرم

دهنگی داکرمینی زور (صدای خاییدن)

kōka

كۆكە

(قوزہ، کوّخہ) لہ کاتیّکدایہ کہ سینگی دیشیّ (سرفہ)

korōža

كورۇڭ

دهنگی خواردنی نانی وشك يان قهند و... (صدای خوردن نان خشک یا قند و...)

gomagom

گومہ گوم، گمہ گم

دهنگم، کوتر و کمو له کاتی خویندن دا (صدای کیوتر و کبک هنگام

۶۲ فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

خواندن)

gava

گه‌فه

ده‌نگی سه‌گی نی‌ر (صدای سگ‌نر)

givagiv

گی‌فه‌گی‌ف

ده‌نگی لووره‌لووری با، ده‌نگی گولله (صدای زوزه‌ی باد، صدای فشنگ)

gābōr

گابۆر

شین و قی‌پ‌وه‌ژ‌ری کا‌گه‌ل که خوینی کای سه‌ر‌بر‌او ده‌بینن، گریان‌ی به ده‌نگی به‌رز (صدای به هم آمیخته گاوها هنگام دیدن خون گاو ذبح شده، شیون و گریه با صدای بلند)

gārān

گار‌ان

ده‌نگی مریشکی هیلکه‌که‌ر (کراخ)

gārānden

گار‌اندن

ده‌نگه‌ده‌نگ‌کردنی مریشک که هیلکه ده‌کا (کراخیدن مرغ تخمگذار)

gāra

گاره

گار، ده‌نگی مریشکی هیلکه‌که‌ر (کراخ)

gāragār

گاره‌گار

گاره‌ی زۆری مریشک (کراخ کراخ مرغ)

فهره‌ه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٦٤

gāza گازه

ده‌نگی کۆرانی، بۆله و پرتنه (صدای ترنم، غرغر)

gāzagāz گازه‌گاز

ده‌نگه‌ده‌نگ، هه‌راهه‌را (سرو صدا)

gāl گان

ده‌نگی زارۆی تازه زمان‌کرتوو (حرف زدن نوزاد)

gāloboy گانوبوگ

ده‌نگ و قسه‌ی زارۆی ساوا که تازه زمان ده‌کری (صدای کودکی که نازه
به سخن آمده)

gāla گانه

ده‌نگی پیکه‌نینی ساوا، ده‌نگی تیکه‌لاری بالداري ده‌نگ‌خۆش، ده‌نگی
هه‌ور (صدای خنده نوزاد، صدای پرنده‌های خوش‌آواز، صدای ابر)

gālagāl گانه‌گان

هه‌راهه‌را (سرو صدا)

ger گر

درشتی و زبری ده‌نگ (به ده‌نگی گر بانگی لیکرد، ده‌نگی کپراو) (زبری
صدا، صدای بهم‌گرفتند)

۶۵..... فەرھەنگى دەنگە ئاۋ لە زىمانى كوردىدا

گرپە gerpa

كۈپە، پەيسە، گر، دەنگى شەئىيونى ئاكرى بەرز (شعلە آتش)

گرفە gerfa

كۈپە، دەنگى كرى ئاكر (صدای شعلە آتش)

گرم germ

دەنگى زل وەك دەنگى تۆپ و ھەور، دەنگى كەوتتى شتى قورس (صدای شلیك تە پخاندە و ابر، صدای افتادن جسم سنگین)

گرمە germa

دەنگى كەورە وەك دەنگى ھەور (صدای ابر)

گرمە گرم germagerm

گرمەى زۆر («گرمە»ى پىياى)

گرماندن germānden

دەنگى زل (ھەور گرماندی) (غرنبیدن)

گرموھۆر germohōr

دەنگى بەرز و ترسناكى (ھەورە بە گرموھۆرە) (غرنبەى زیاد)

گروگان gerōgāl

كال و بوغ، دەنگ و قسمى زارۆى ساوا كە تازە زوان دەگرئ (صدای

کودکی که تازه به سخن آمده است)

گژه geža

ده‌نگی بای به ته‌وژم، د‌ه‌ی که‌له‌گا بو سه‌ر مانگا به که‌ن (صدای وزش تندباد، کلمه‌ی تحریک گشتن بر ماده‌ گاو)

گژه‌گژ gežagež

گژه‌ی با (صدای تندباد)

گغ، گغه geŷ

ده‌نگی مندالی ساوا (صدای بچه‌ی نوزاد)

گغ gev

ده‌نگی به‌ردی هاو‌یژراو به قه‌لماسک (ه‌ه‌ی گغه‌کفی د‌یت)، ده‌نگی بای توند (صدای سنگ پر تاب شده از فلاخن، صدای تند باد)

گغه‌گغ gevagev

ده‌نگی گغه‌ی له‌سه‌ر به‌ک (صدای «گغه» ی پیایی)

گلیه gełpa

ده‌نگی گر گرتنی ناگر (شعله‌ای که ناگهان پدید آید)

گلیه‌گلیه gełpagełp

ده‌نگی له‌سه‌ر به‌ک گر‌ی ناگر (صدای پیایی شعله)

gemgem **گم گم**

ده‌نگی کپ و کلپه‌ی ناگر (صدای نهیب آتش)

gema **گمه**

ده‌نگی کوتر (آواز کبوتر)

gemagem **گمه‌گم**

ده‌نگی خویندنی کوتر (آواز کبوتر)

goŕa **گوره**

ده‌نگی زۆر زل و به‌قهو، ده‌نگی بای توند (غرش و صدای باد شدید)

gožž **گوژژ**

ده‌نگی دلۆپه‌ی بان (صدای چکه‌ی بام)

gožagož **گوژه‌گوژ**

هاری ناو، ده‌نگی رویشتنی ناوی چه‌می خوړ (صدای جریان سریع آب)

gōla **گۆله**

ده‌نگی بانگ‌کردنی کوئێك (کلمه‌ی صدا کردن گوساله)

gōlagōl **گۆله‌گۆل**

بانگ‌کردنی کوئێك (صدا کردن گوساله)

giza **گیزه**

ده‌نگی سه‌ماور که تازه هه‌لکرا بێ (گیزه‌ی سه‌ماور، ده‌نگی رویشتنی

۶۸ فەرمانگى دەنگە ئاۋالە زامانى كوردىدا.

كوللە، دەنگى مېش (صدای جوشیدن آب در سماور، صدای عبور گلوله، صدای مگس)

گیزه گیز gizagiz

دەنگ دەنگى باریكى گوللە و مېش و سەماۋەر (صدای نازک پیاپی)

لاس lās

دەنگى كۆنەسەگ لە كاتى تاۋكردنى دىلە بە با (صدای سگ نر هنگام جفتگیری)

لرچە lerča

خەرخى سینگ (صدای خش خش سینه)

لرچە لرچ lerčalerč

لرچەى (قور اخش خش پیاپی سینه)

لرخە lerxa

خەرخى سینگ (خش خش سینه)

لرف lurf

دەنگى لافاۋى بە تەۋرەم، دەنگى كۆكرى تەندوۋر (صدای خروش سیلاب، غرش تنور مشعل)

لرفە لرف lurfalerf

لرفەى بە شوپىن يەكا (لرفەى پیاپی)

۶۹ فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

لۆر
lör
ده‌نگی بلویر (آواز نی)

لۆراندن
lörānden
کریان به ده‌نگی کړ و له‌رزۆک (گرېستن با صدای خشن و لرزان)

لۆره
lōra
کۆژانی به سه‌هر، کریان به ده‌نگی کړ، ده‌نگی بلویر (ترنم، گریه با صدای خشن، آواز نی)

لۆره‌لۆر
lōralōr
لۆره‌ی به شوین یه‌کا («لۆره‌ی پیاپی»)

لۆش
lōš
ده‌نگی لورتی چلین، ده‌نگی دهم و لورتی یه‌کسم له تاسه‌ی جزدا (صدای بینی چلیم، صدای بینی چار یا برای علق و جو)

لۆشکه
lōška
پرمه و سونه‌ی یه‌کسم بۆ نالیک (لندیدن چارپ برای علق)

لۆشه‌لۆش
lōšalōš
لۆشه‌کردنی زۆری یه‌کسم (لندیدن پیاپی چار یا باریان)

لۆره
lōra
کریان به ده‌نگی کړ، ده‌نگی بلویر (گریه با صدای خشن، آواز نی)

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانى كوردیدا..... ٧٠

لۆره‌لۆر lōralōr

لۆره‌ى به شوێن يه‌كا («لۆره‌»ى پياپى)

مرخه merxa

پرخه‌ى خه‌و، ده‌نگى سينگى ته‌نگه‌نه‌فه‌س (خرناسه‌)

مرخه‌مرخ merxamerx

مرخه‌ى زۆر («مرخه‌»ى پياپى)

مرقه merqa

ده‌نگى كه‌وه‌و به ده‌مى قووچاو، ده‌نگى به‌ران (سه‌داى قوچ و ميش)
(سه‌داى گ‌لو با ده‌ان بسته‌)

مرقه‌مرق merqamerq

ده‌نگى مرقاندنى زۆر (سه‌داى «مرقه‌»ى پياپى)

مړه meŕa

جۆره‌ ده‌نگى كه‌ له سينگى سه‌گ و پشيله‌وه دى له پيش وه‌رين و
مياواندن دا (غريدن سه‌گ و گ‌ر به‌)

مړه‌مړ meŕameŕ

مړدى له‌سه‌ر يه‌ك («مړه‌»ى پياپى)

مشه meša

ده‌نگى هه‌ناسه كه له لووتى گيانداره‌وه دى (سه‌داى نفسى كه از بينى

۷۱..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

بیرون می‌آید)

mešameš

مشه‌مش

دەنگی هەناسەی زۆر (صدای هەن‌هەن‌از بێنی)

mef

مف

فەن، دەنگی لووت لە چەلم سڕیندا (فین)

meq

مق

مخ، دەنگی لووت (صدای باد بێنی)

meĽčānden

مەچاندن

دەنگ لە دەم هاتن لە کاتی خواردن و خواردنەوه‌دا (صدای ددان دەهان بە

هنگام خوردن و اشامیدن)

meĽča

مەچە

دەنگی دەم لە کاتی شت خواردندا (صدای دەهان هنگام خوردن)

meĽčameĽč

مەچە‌مەچ

مەرچە‌مەرچ (صدای دەهان هنگام خوردن)

meĽči

مەچی

دەنگی مەچی توند (صدای بوسه)

meĽqa

مەلقە

دەنگی ئاو‌خواردنەوه‌ی زۆر توند لە گەروودا (صدای گلو هنگام سر

فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا ٧٢

کشیدن مایع)

menja **منجه**

ده‌نگی لووتی منگ (صدای سخن در بینی)

menjamenj **منجه‌منج**

کنه‌کن (صدای پیاپی حرف در بینی)

miāw **میاو**

ددنگی پیشیله (صدای گریه)

miāwānden **میاواندن**

ده‌نگ به‌رزکردنه‌وی پیشیله (صدای کردن گریه)

miza **میزه**

کیزه، دزه (وزوز)

mizarniz **میزه‌میز**

ده‌نگی وزوزی له‌سه‌ر یه‌ک (وزه‌ی پیاپی)

mōramōr **مۆره‌مۆر**

ده‌نگی نزمی کۆرانی که له‌به‌ر خۆوه ده‌خوینداری (صدای زیرلایی آواز

خواندن مرد، زمزمه کردن)

nāla **نالە**

ده‌نگی کرۆزانه‌وه له دێرد و خهم (نالیدن به علت درد و غم)

۷۲..... فەرھەنگی دەنگەناو لە زمانی کوردیدا

nōza **نۆزە، نووزە**

دەنگی کزی و داماوێ (صدای در حالت ضعیفی و درماندگی)

nōka **نۆکە**

دەنگی کریانی مندال (صدای گریه بچە)

neqa **نقە**

دەنگی زۆر بۆ خو هێنان (صدای زور زدن)

neqaneq **نقەنق**

دەنگی یەک لە دواى یەکی نقە (صدای متوالی و پێ در پێ نقە)

neč **نچ**

دەنگی باریکی کروزانەوێ (ئالەى ضعیف)

neča **نچە**

هەپە، دەنگدانى کەر، نچ، دەنگی کزی ئالە (حرف راندن الاغ، هین،
صدای ضعیف ئالە)

nečaneč **نچەنچ**

ئالەئالێ کورت و کز (ئالەى پیاپی با صدای ضعیف)

nerxa **نرخە**

نرخە، نرخە، دینگ لە سینگهوه لە تەنگەنهفەسى و نهخۆشى و
ماندروسون (صدای سینە)

فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٧٤

نر‌قه nerqa

لر‌چه، نر‌خه (صدای سینه)

نر‌کان‌دن nerkānden

ده‌نگ له سینگ و که‌روو هێنان (از خست‌گی صدا از سینه بیرون دادن)

نر‌که nerka

ده‌نگ له سینگه‌وه هاتن له کاتی ماندوو‌بووندا (صدای هین‌هین)

نه‌پ‌ره naʔa

ده‌نگی به‌رزی ره‌شه‌ولاخ و نه‌سپ (صدای بلند حیوانات و اسب)

نه‌پ‌نه‌پ‌ر naʔanaʔ

حیله‌حیلی زۆری نه‌سپ و ئیستر (شیهه‌اسب و استر)

نیه‌خه nixa

حیله‌ی نه‌سپ (شیهه‌اسب)

نیه‌خه nēxa

ده‌نگی به‌مر‌خه‌مر‌خ له قور‌گه‌وه، نیه‌خه (صدای گلو از تنگی نفس و

خفگی، شیهه‌اسب)

نیه‌ره nēra

زیه‌یه‌ی پشیه‌له (جیع‌گر‌به)

۷۵ فهرمه‌نگی ده‌نگه‌ناوله زمانی کوردیدا

nēranēr **نیره‌نیر**

قیژده‌قیژی پشیلَه (جیغ و داد گریه در جنگ)

wāq **واق**

زیقه‌ی که‌رویشک و ریوی له‌بەر ئازار (ناله‌ی خرگوش و روباه)

wāqwāq **واق واق**

نالە‌نالێ ریوی و که‌رویشک (صدای ناله‌ی پیایی روباه و خرگوش)

wezwez **وزوز**

ده‌نگی کوئینی ناو، ده‌نگی می‌ش له‌فریندا (صدای جوشیدن آب، صدای مگس و زنبور)

wezawez **وزه‌وز**

ده‌نگی درێژی می‌ش و زه‌رده‌واله (صدای در رفتن سنگ و گوله)

weža **وژه**

ده‌نگی توندی با، ده‌نگی کولله (صدای تندباد، صدای گوله)

waw **وهو**

ده‌نگی وه‌رینی سه‌گ (صدای عوعوی سگ)

wēra **ویره، ویره**

قِرپه، ده‌نگی به‌رده قه‌لماسک (صدای سنگ پرتاب شده از فلاخن)

فهرمه تگی دهنگه ناو له زمانی کوردیدا..... ٧٦

ویزه wiza

کیزه، دهنگی کونله (صدای شلپک گنوله در راه رسیدن به هدف)

وژهوژ wežawež

دهنگی یهك له دواى یهکی وژه (صدای متوالی وژهی زیاد)

هاریه hārīra

دهنگی زۆر بهتسوژمی دئله‌رزین (غریبه)

هاریه‌هاری hārāhār

هاریه‌ی زۆر، دهنگی زهلامی به‌سام (غریبه‌ی بسیار)

هازه hāza

دهنگی زۆر باریکی ناوی سه‌ر تاكر (صدای آب روی آتش)

هازه‌هازه hāzahāz

کیزدکیزی سه‌ماور (صدای سماور)

هاژه hāža

دهنگی كه‌لاو له‌قی دار له‌بهر با، دهنگی ناوه‌له‌دیر (صدای تندباد بر

شاخسار، صدای آبشار)

هاژه‌هاژه hāzahāž

دهنگی زۆری هاژه‌ی له‌سه‌ر یهك («هاژه»ی پیاپی)

۷۷ فره‌ه‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا

hāōār

هاوار

بانکی به‌رز بو فریاد که‌وتن له تەنگانه‌دا، بانگ‌ه‌ب‌شتن به ده‌نگی به‌رز
(فریاد ک‌م‌ک خواستن، فریاد، صدای بلند)

hāwārkerden

هاوار کردن

ده‌نگ به‌رز کردنه‌وه‌ی بز ها‌ه‌کاری، فیه‌اندن له‌به‌ر نیش و نا‌ه‌ه‌تی (فریاد
بر‌آوردن برای ک‌م‌ک، فریاد کشیدن از شدت درد)

hāwhāw

هاوهاو

بانک کردن له دو‌وره‌وه، ک‌وره‌ی را‌ه‌کردن به شوین نچ‌یدا (اه‌ای، سر و
صدای شکارچی‌ان به دیال ن‌ج‌یر)

hečheč

ه‌ه‌ه‌ه‌ه‌

ده‌نگی ده‌ر‌کردنی به‌ز له نا‌خ‌و‌ه‌ه‌ صدای بیرون کردن گوسفند از آغل)

her

ه‌ه‌

وته‌ی شو‌ان بز ن‌خ‌و‌ه‌ه‌ی مه‌ه‌، وته‌ی ک‌الته پی کردن (کلمه‌ی چوپان برای
ران‌دن گ‌ده، کشه‌ی تمسخر)

herher

ه‌ه‌ه‌ه‌ه‌

حیه‌ی نه‌س‌پ، وته‌ی شو‌ان بو خو‌ش تاز‌وتنی به‌ز (شینه‌ی اسب «کلمه‌ای
که‌ چوپان برای را‌ه‌ بردن گ‌ده به کار می‌برد»)

فهره‌نگی ده‌نگه‌ناو له زمانی کوردیدا..... ٧٨

هس hes

وته‌ی لی‌خو‌رپینی مه‌ر، کس، هر (کلمه‌ی راندن گوسفند)

هنگ heng

فن، ده‌نگی لووتی چل‌من (فن، صدای بینی)

هۆ hō

وته‌ی جووتیار له جووت‌دا بۆ لی‌خو‌رپین و وه‌رسو‌راندنی کاجووت بۆ بانگ کردنی که‌سیکی دوور (کلمه‌ی راندن و برگ‌راندن گاو هنگام شخم زدن برای صدا کردن)

هۆهۆ hōhō

وته‌ی جووتیار له جووت لی‌خو‌رپیندا بۆ گه‌رانه‌ودی کا (تکیه کلام کشاورز در شخم زدن برای برگشت گاو)

هۆپ hōp

وته‌ی ده‌نگدانی وشتر (حرف آگاهی دادن به شتر)

هه‌ره‌هور horahor

ده‌نگی به ته‌وژمی باران (صدای باران شدید)

هۆره‌هۆر hōrahōr

لۆره‌لۆر، گۆرانی له ژێر لی‌وانه‌وه (زمزمه)

.....۷۹ فەرھەنگی دەنگە ناو لە زمانی کوردیدا

hōrahōr

هۆرەهۆر

دەنگی نالاندنی بەرزى چیل (صدای بلند ماده گاو)

hozhoz

هوزهوز

دەنگی سه کان (صدای سگ ها)

hoža

هۆژە

دەنگی کژەبا (صدای تندباد)

hoša

هوشە

هاشه، دەنگی بای به قوهت (صدای تندباد)

hofa

هوفە

دەنگی توندی با، دەنگی هاشەى ناو (صدای باد سریع و صدای آب)

hofahof

هوفەهوف

هاشه هاشى شەپۆل (صدای پیاپی امواج)

hōq

هۆق

دەنگی بەرزى کامیش (صدای بلند گاومیش)

hōqa

هۆقە

دەنگی کامیش (صدای گاومیش)

hōl

هۆل

دەنگی باریکی کا، دەنگی کوێرەکه (صدای نازک گاو، صدای گوساله)

hōlānden

هولاندن

ہو راندنی کا، دھنگی دریڑی کویرہ کہ (صد ا کردن گا و گوسالہ)

hōla

هَوْلَه

دهنگ بانگ کردنی کویرده که، دهنگی لیخویرینی کویرده که، دهنگه دهنگی
به کریانه وود (ههرا و هوله هولهیه تی) صدای خواندن گوساله. کلمدی
خواندن گوساله. صدای گریه آمیز)

hōn

هُونْ

دهنکې، کرياني، لسه، رخ (هونه خون مه که) (اميداي گريده آهسته)

hōnhōn

هَوْن هَوْن

د دنگی کیژاو (صدای گرداب)

hazhaz

هه زهه ز

فره‌فری بالی بیچووه کوتر کاتی که له ناو هیلانه‌دایه (صدای بال زدن
چوچه کوتر در آشیانه)

haw

شہد

وتہی راو کہ ان لہ جہنگی سیچیر راو کردندا اتکیہ کلام شکار چیان ہنگام
(تعقب شکار)

hawhaw

هه وهه و

دهنگی سواران له کاتی راوډا (فریاد سواران در شکارگاه)

hērānden

هیراندن^v

دهنگ به روز کرده‌ی بزن، حیلہ‌ی ناسپ (نعرہ زدن بزن، شینہ اسپ)

hḗra

هیره

دهنگی، بهرزی بزق اسدای بلند بزا

hērahēr

هَيِر د هَيِر

حیلہ حیلے نہ سپ (تشبیہ بیانی اسب)

hihi

شی شی

دەنگى سىڭەنسە، كەمتر لە قاقا، دەنگى كىرمانى بە نووكە نووك (سەداي

خنده آهسته. صدای گریه آهسته)

haÍmahaÍm

هه نه هه نه

دهنکی دهم له کاتې پمپډله خواردنې شتدا امیدای دهان هنگام عجبو لاند

خوردن چیزی)

hilkahilk

هياکه هياک

دہنگی لہ شوین یہ کی پیکنہ نینی ندرم (صدای خندہ مداوم و ملایم)

haska

۵۵ سکه

(۱) نانيسك دهنكى له قورگ له خوشيان پان ياش كريان، هه نيسك (صدای

مکسکه) ۲) همناسه له کاتی ماندوووون (صدای نفس در هنگام خستگی)

haskahask

هه سکه هه سک

- (۱) هه سکه ی زۆر (خنجه منوالی، سکسکدی پیاپی پس از گریه)
- (۲) ده نگی هه ناسه دانی یهک له دوا ی یهک له کاتی ماندوو بووندا (صدای نفس زنان در حالت خستگی)

سەرچاوەکان :

١. سەرچاوەی زانستی کارەکه کتێبه‌که‌ی مامۆستا روخزادییه (آواشناسی و دستور زبان کردی) (فونۆلۆژی و ریژمانی کردی)
٢. هه‌نبانه بۆرینه‌ی مامۆستا هه‌ژار
٣. فهره‌نگی سی به‌رگی شیخ محممه‌دی خاڵ
٤. واژه‌نامه‌ی دوکتۆر نیبراهیم ته‌قی‌پوور
٥. پهن‌دی پیتشینیان به‌رگی ١، حیرت سه‌جادی
٦. فهره‌نگی کوردی خۆره‌ه‌لات به‌رگی ٣
٧. فهره‌نگی فارسی - کوردی به‌رگی ١، دانشگاه کردستان